

FÖRESTÄLLNINGAR OM BIOLOGISK SÄRART: BIBLISK STIGMA, VETENSKAP OCH SAMTIDA SAMHÄLLSPROBLEM

Genetiker idag tar avstånd från tanken om att det finns en biologisk grund för rasskillnader och erkänner att dessa skillnader handlar om sociala konstruktioner. Men hur ska man förstå de skillnader mellan befolkningsgrupper som populationsgenetiken gör anspråk på att bevisa? Natan Elgabsi skriver att denna oklarhet gör att forskningen kan användas för att berättiga rasism och genetikforskare bör ta sitt ansvar i hur deras forskning används.

Text: Natan Elgabsi

Rasbegrepp och rasliga kategorier är flertydiga. De har sällan en klar innebörd annat än att de syftar på en föreställning om biologisk särart och ursprung. Därför kan en kort historia vara på sin plats för att förstå hur föreställningen om biologisk särart har varit – och fortfarande är – ett fundamentalt sätt att begripliggöra världen.

Biblisk och vetenskaplig "ras"

Idéhistoriker brukar hävda att den genealogiska distinktionen mellan olika människostammar har sina rötter i biblisk genealogi, där man åtminstone sedan **Augustinus** (354–430) men speciellt på 1500-talet gjorde skillnad mellan Noas ättlingar – så kallade semiter, hamiter och jafetiter. **Noas** söner, **Sem**, **Ham** och **Jafet** ansågs nämligen representera olika människostammar med vissa livsöden, vilket i kristen lära innebar en evig hierarkisk skillnad mellan deras ättlingar.

Noas söner, Sem, Ham och Jafet ansågs nämligen representera olika människostammar med vissa livsöden, vilket i kristen lära innebar en evig hierarkisk skillnad mellan deras ättlingar.

I *De Civitate Dei contra Paganos* för Augustinus ett sådant resonemang. Han redogör för Sem som betyder "namn", Ham som betyder "varmt" och Jafet som betyder "expandera". Med utgångspunkt i *Första Moseboken* (9.20–9.27) såg Ham sin far naken och fick en förbannelse. Sem och Jafet blev däremot välsignade. Vidare anser Augustinus att Sem representerar judarna och Jafet grekerna. **Jesus** var född i Sem (namnet) men hans församling har i enlighet med Noaks välsignelse ödet att expandera. Sems och judarnas arvssynd, å deras sida, är att de dödade sitt eget kött och blod (bok 16 kap 1–2). Denna teologiska tanke placerades på världskartan *Orbis Terrarum* av **Isidor av Sevilla** (560–636).

Sem placerades i Asien, Ham i Afrika och Jafet i Europa (Ezigo & Williams s 89–90).

"Orbis Terrarum"

När den nya världen upptäcktes var därför en av de största frågorna vem av Noas söner befolkningen där härstammade

från. Hur skulle den nya världens befolkning platsa i den gudomliga världsordningen? Denna fråga diskuterades av flera, bland annat av jesuiten **José de Acosta** (1539–1600). (Livingstone s 18–19)

I dessa teologiska resonemang finns tanken om att stigmatisera olika människogrunder på basis av deras härkomst. Ursprunget, å sin sida, determinerar deras psyko-biologiska olikheter och framför allt deras öde. Allt detta är förutbestämt av Gud. De evigt fördömda (enligt Augustinus egen utsaga "vrickade") hamiterna skulle inte annat än förslavas – ett argument som har använts vid flera tillfällen, bland annat under det amerikanska slaveriet. De semitiska Messias-mör-

darna var inte heller omtyckta. Jafetiterna, däremot, skulle med all rätt expandera och härska över de andra.

Grunden till det engelska ordet *race* anses finnas i det spanska ordet *raza* som blev vanligt i kolonierna under 1500-talet. Raza betyder is sin tur stam eller börd. (REGWG: s 522) Men när man talar föreställningen om biologisk särart, nämligen rastänkande, så åsyftas oftast inte en biblisk indelning mellan Sem, Ham och Jafets ättlingar, utan snarare ett långt senare fenomen, som hänger ihop med idén om att strukturera och förklara världen i enlighet med rationell erfarenhet. Trots det är vetenskapligt rastänkande och den ovannämnda formen av biblisk genealogi på sina sätt släende lika.

Föregångare till den så kallade fysiska antropologin anses vara den svenska botanisten **Carl von Linné** (1707–1778) och den franska kosmologen greve **Georg-Louis Leclerc de Buffon** (1707–1788). Dessa skapade varierande teorier om människans psykosomatiska utveckling, och gjorde också distinktioner mellan människotyperna. Den fysiska antropologins fader anses ändå vara **Johann Friedrich Blumenbach** (1752–1840), som i sitt kända verk *De Generis Humani varietate Nativa* från 1795 delade in mänskligheten i följande människotyper: 1) Caucasia 2) Mongolica 3) Aethiopica 4) Americana 5) Malaica. (s. 289–295) En liknande indelning gjordes av Buffons elev, zoologen **Georges Cuvier** (1769–1832) i verket *Tableau élémentaire de l'histoire naturelle des animaux* från 1798. Han delade in mänskligheten i tre raser: den vita, den gula och den svarta rasen. (s. 71–76) Dessa kategoriseringar var den tidens vetenskapliga sätt att begripliggöra världen. De var inte uttryckliga försök att bevisa den ena rasens överlägsenhet. Kategorierna innebar ändå i praktiken hierarkier mellan människotyperna eftersom de ansågs ha distinkt olika psykiska och somatiska karaktärsdrag.

Ett uttryckligt försök att bevisa den ena rasens överlägsenhet över de andra är däremot greve **Arthur de Gobineau** (1816–1882) verk *Essai sur l'inégalité des races humaines* från 1853–1855. Detta populära verk beundrades bland annat i svensk och tysk raslära kring sekelskiftet 1900. Grundidén vara att den germanska eller ariska rasen var överlägsen alla andra, men höll på att degenereras. Rasskillnaderna gick nämligen enligt de gamla ståndskillnaderna. Adeln utgjordes av en skild härskarras, den ariska rasen, som ansågs härstamma från den germanska invasionen av keltiska Gallien. Gobineau själv ansåg sig vara en normandisk adelsman med kontakt till sina nordiska rötter. Eftersom vikingarna en gång i tiden hade invaderat norra Frankrike – och tagit kontroll över alla lägre raser – så fanns deras blod fortfarande kvar i adelsläkterna där. När rastänkande och rasbegrepp diskuteras idag är det kanske främst Gobineaus form av hierarkiskt rastänkande sammankopplat med socialdarwinistiska idéer om den ena rasens naturliga konkurrenskraft och överlägsenhet gentemot alla andra som man oftast åsyftar.

De biologiska vetenskapernas filosofi om raskategorier
Rasbegreppet och de rasliga kategoriernas historia inbegriper onekligen både vetenskaplig rationalitet och föreställningar om antingen biblisk eller mytologisk genealogi. Gemensamt är att bägge tankeformer stigmatiserar människor på en föreställd eller erfarenhetsbaserad biologisk grund. Därför har användningen av raskategorier debatterats starkt

under senare delen av 1900-talet. Hela det antropologiska forskarsamfundet, till och med den biologiska antropologin, har numera tagit klar distans från användningen av rasliga kategorier. Men inom dagens biologiska vetenskaper används rasliga kategorier i dess breda bemärkelse – det vill säga som en synonym för population eller etnicitet – fortfarande. Hur tänker biologer och antropologer om detta och vilka problem medför det?

En stor debatt är huruvida raser är biologiskt existerande eller ej, det vill säga huruvida biologiska skillnader mellan, exempelvis 1) Kaukasoider 2) Mongoloider 3) Negroider personer är tillräckligt distinkta för att man objektivt skall kunna slå fast att dessa raser biologiskt existerar. Konsensus bland biologer och genetiker idag verkar dock vara att det inte finns några biologiska raser. Istället anses det ofta att raser, så som 1) Kaukasoider 2) Mongoloider 3) Negroider, eller populationer, till exempel finner eller samer, enbart är genetikernas sociala konstruktioner. Raskategorierna används av forskaren som ett vetenskapligt hjälpmedel som på inga villkor bör tas som bevis för dessa kategoriers biologiska realitet.

Grundtanken hos dessa forskare är att det finns en fundamental skillnad mellan den objektiva biologiska verkligheten och den sociala verkligheten. Ett vanligt argument bland genetiker är därför att genetik inte på några villkor stöder rasism eftersom raskategorier inte är biologiskt exis-

Adeln utgjordes av en skild härskarras, den ariska rasen, som ansågs härstamma från den germanska invasionen av keltiska Gallien.

terande. På så vis rentvår de användningen av socialt existerande begrepp. Detta är väldigt omdebatterat, och frågan är om argumentet social konstruktion är tillräckligt för att rentvå användningen av raskategorier och grupper?

Flera antropologer, till exempel **Rachel Caspari** och **John Hartigan**, anser att man svårtligen kan skilja mellan biologisk och social identitet, speciellt när sociala identifikationer verkligen används som biologiska måttstockar. När vissa forskare hävdar att negroida subjekt har större sjukdomsbenägenhet än kaukasoida eller mongoloida, finns en viss stigmatiserad mekanism inbyggd i själva yttrandet. För det första är det oklart hur ett sådant yttrande verkligen underbygger idén om att raser inte är biologiskt existerande. För det andra är det oklart hur ett sådant yttrande skall förstås i vardagen där människor naturligtvis ser skillnad mellan mörkhyade och ljushyade personer. Om man å ena sidan hävdar att det inte finns någon reell genetisk skillnad mellan kaukasoider och Negroider, att dessa inte finns, men å andra sidan hävdar att Negroida subjekt har en större sjukdomsbenägenhet, vad är det för en typ av skillnad man egentligen gör? På vilket sätt är det inte en social föreställning om en biologisk skillnad mellan mörkhyade och ljushyade som görs? Hur skall man förstå detta på ett annat sätt än att mörkhyade bär på en större sjukdomsrisk? Men framför allt, vad innebär en vetenskaplig verifiering av någonting sådant? Liknande vetenskapliga resultat används exempelvis bland

brittiska vit makt-anhängare för att bestyrka att den negroida rasen, på grund av sin sjukdomsbenägenhet, degenererar den Kaukasoida. Enligt dessa rasistiska åsikter bör därför raserna hållas isär. Här tas det som ett vetenskapligt faktum att raser existerar biologiskt och att de är psykosomatiskt olika. Dessa argument stöds å sin sida i genetikens mångtydighet, och upprätthålls genom genetikens oförmåga att reflektera över denna mångtydighet.

Populationsgenetikens mångtydighet ger upphov till diskriminerande och stigmatiserande användningar av genetiska kategorier i samhället.

Genetiken inbjuder dock också till andra närbesläktade problem. När exempelvis populationsgenetikern **Luca Cavalli-Sforza** mäter den genetiska distansen mellan finländare och belgare, och anser dem vara närbesläktade, så skulle det i enlighet med biologernas argument betyda att finländare och belgare i hans studie är socialt konstruerade kategorier som inte kan anses vara biologiskt verkliga. Men ändå är det den genetiska – det vill säga biologiska – distansen mellan finländare och belgare som mäts. En fråga är därför vad det är man överhuvudtaget mäter? En annan fråga är för vad detta mäts? En tredje fråga som anmäler sig är vad denna skillnad skall betyda? Vad är det man gör anspråk på? Den genetiska distansen mellan finländare och belgare i hans studie är nämligen baserad på ett fåtal prover som har valts ut med eftertanke. De finländska generna får inte vara från personer vars förfäder har invandrat till Finland de senaste 500 åren. Hur sådana personer skall nås är väldigt tydligt, om ens möjligt. Vad detta fåtal genetiska prover sedan skall representera och ge ny kunskap om är däremot väldigt mångtydigt. Speciellt när finländare och belgare som vetenskapsmannens sociala konstruktioner inte motsvarar de begrepp om finländare och belgare som i vardagligt språkbruk åsyftas – det vill säga invånarna i Finland eller Belgien. För i sådana sammanhang skulle man inte kunna välja ut finländare och belgare på det sätt Cavalli-Sforza gör, eftersom migration är en central del av själva demonymen¹ finländare eller belgare idag.

Populationsgenetikens mångtydighet ger upphov till diskriminerande och stigmatiserande användningar av genetiska kategorier i samhället. Det argument som Cavalli-Sforza för fram, nämligen att finländare är genetiskt närbesläktade med belgare, används i främlingsfientliga sammanhang som ett klart biologiskt argument för att finländare är vita. Av finländska vit makt-anhängare används argumentet för att bevisa, som det sades på ett forum, att finländare inte har några ”negerblod smutsfläckar i sig”. Här finns det naturligtvis ingen sensitivitet för vad den genetiska distansen mellan finländare och belgare innebär inom genetik, men till saken hör att genetikerna själva inte heller har det klart för sig, och egentligen inte är beredda att sänka sitt anspråk på att förklara människors och populationers identiteter.

Det problem som antropologer och sociologer ofta antyder är alltså att man svårligen kan göra någon skarp skillnad mellan biologisk och social identifikation när socialt meningsfulla begrepp, så som finländare eller belgare, används inom genetik. Detta är populationsgenetikens stora paradox, som bygger på ett vetenskapsfilosofiskt bristfälligt resonemang om att vetenskapsmannen, för stunden, kan kasta av sig alla socialt problematiska aspekter som hans vetenskap inbjuder till, bara genom att säga: ”sådär skall inte min vetenskap förstås”. Men hur skall populationsgenetik förstås? Hur skall man förhålla sig till anspråket att genetik numera förklarar människors identitet, mänsklighetens historia eller de mänskliga gruppernas etnologi? Av utomstående så kommer sådana förfaranden definitivt inte att förstås som avskilda från det sociala. Och precis som flera humanister har konstaterat, så är det väl, vid närmare eftertanke, obegripligt att tala om en mänsklig identitet, historia eller etnologi som inte samtidigt också har med hur vi lever tillsammans att göra? Så länge genetikerna inte inser och tar sitt ansvar kommer genetik att fortsätta att upprätthålla stigmatiserande föreställningar om biologisk särart, oberoende om den vill det eller inte. Föreställningar om biologisk särart – determinism och stigmatisering i enlighet med dessa föreställningar – dör nämligen knappast ut. Mera troligt är att dessa tankeformer ständigt söker nya utlopp. Sätillvida föreställningar om biologisk särart genom vetenskapen upprätthålls för diskriminerande syften, är det också forskarens uppgift att göra någonting åt saken.

Litteratur

- Augustinus, *St Augustin's City of God and Christian Doctrine*, övers. Philip Schaff (1890).
- Cavalli-Sforza, L. Luca, Paolo Menozzi & Alberto Piazza (1994) *The History and Geography of Human Genes*.
- Ezigbo, Victor Ifeanuy & Reggie L. Williams, "Converting a Colonialist Christ: Toward an African Postcolonialist Christology," i *Evangelical Postcolonial Conversations: Global Awakenings in Theology and Praxis*, red. K.H. Smith, J. Lalitha & L.D. Hawk (2014), s. 88–104.
- Livingstone, David N., *Adam's Ancestors: Race, Religion, and the Politics of Human Origins* (2008).
- Race, Ethnicity, and Genetics Working Group (REGWG), "The Use of Racial, Ethnic, and Ancestral Categories in Human Genetics Research," *American Journal of Human Genetics* 77:4 (2005), s. 519–532.

Natan Elgabsi är doktorand i filosofi och skriver en avhandling om frågor om ansvar i historievetenskaplig och genealogisk forskning.

¹ De som bor eller är födda på en viss plats. Ordet härstammar från grekiskans *demos*, som betyder befolkning och *nym* som betyder namn.

La Rendición de Granada - Francisco Pradilla Ortiz